

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІБИ БАҒДАРЫНДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙ ЫРМАШЫЛЫҚТАР (АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ МЫСАЛЫНДА)

¹Назым ШЕДЕНОВА., ²Ақниет ӨТЕГЕН

¹ *Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан,*
Nazym.Shedenova@kaznu.kz

² *С.Ж.Асфендияров атындағы ҚазҰМУ, Алматы, Қазақстан*

Мақалаға сілтеме: Шеденова Н., Өтеген А. Мектеп оқушыларының кәсіби бағдарындағы гендерлік ай ырмашылықтар (алматы қаласы мысалында) // SOCIOLOGY.KZ. – 2025. – №1(1). – P. 240 – 261. <https://doi.org/10.36922/2026.1/sskz.14>

Аңдатпа. Бұл мақалада Алматы қаласы мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктеріндегі гендерлік ерекшеліктер жан-жақты талданады. Зерттеудің мақсаты – оқушылардың мамандық таңдау үрдісіндегі гендерлік айырмашылықтарды анықтау және оған әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторларды айқындау. Зерттеу әдіснамасы сауалнама, сұхбат және құжаттарды талдауға негізделді. Зерттеу нәтижелері қыз балалардың гуманитарлық, әлеуметтік және медицина салаларына көбірек бейім екенін, ал ұлдардың техникалық, спорт және ақпараттық технологияларға қызығушылық танытатынын көрсетті. Сонымен қатар, отбасы ықпалы қыздар үшін маңыздырақ болса, ұлдарда жеке қызығушылық пен қабілет басым рөл атқаратыны анықталды. Мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктерінің гендерлік ерекшеліктерін зерттеу қазіргі қоғамда үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік-мәдени нормалар мен күтулерге байланысты өзекті болып табылады. Бұл зерттеу еңбек нарығындағы мүмкіндіктер теңдігін қамтамасыз ету, сондай-ақ білім беру бағдарламалары мен мансаптық кеңес беруді әртүрлі студенттер қауымының қажеттіліктеріне бейімдеу үшін маңызды әсер етеді. Сонымен қатар мектеп оқушылары үшін білім беру және кәсіптік траекторияны неғұрлым саналы таңдауға ықпал ете алады, бұл сайып келгенде өмір сапасы мен әлеуметтік ұтқырлықты жақсартуға әкеледі. Мұғалімдердің кәсіби бағдардағы ұсыныстары да оқушылардың таңдауларына ықпал етеді, бірақ көбінесе дәстүрлі гендерлік стереотиптерді күшейтеді. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы білім беру жүйесінде кәсіби бағдар беру үдерісін жетілдірудің қажеттілігін айқындады. Әсіресе қыз балалардың техникалық мамандықтарға, ал ұлдардың гуманитарлық салаға қызығушылығын арттыруға бағытталған тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету қажеттілігі ерекше атап өтіледі.

Кілт сөздер: кәсіби бейімділік, гендер, оқушылар, мамандық таңдау, әлеуметтік-мәдени факторлар.

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА АЛМАТЫ)

¹Назым Шеденова, ²Акниет ОТЕГЕН

¹ КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, Nazym.Shedenova@kaznu.kz

² КазНМУ имени С.Д. Асфендиярова, Алматы, Казахстан

GENDER DIFFERENCES IN THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF SCHOOL STUDENTS (A CASE STUDY OF ALMATY)

¹Nazym SHEDENOVA, ²Akniet OTEGEN

¹ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, Nazym.Shedenova@kaznu.kz

² Asfendiyarov Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan

Аннотация. В статье рассматриваются гендерные особенности профессиональной ориентации школьников города Алматы. Цель исследования – выявить различия в процессе выбора профессии между мальчиками и девочками, а также определить социально-культурные факторы, влияющие на этот процесс. Методологическую основу составили анкетирование, интервью и анализ документов. Результаты исследования показали, что девочки чаще выбирают гуманитарные, социальные и медицинские направления, тогда как мальчики тяготеют к техническим специальностям, спорту и информационным технологиям. При этом влияние семьи является более значимым фактором для девочек, тогда как для мальчиков решающую роль играет личный интерес и способности. Изучение гендерных особенностей профессиональных склонностей школьников является актуальным в современном обществе в связи с постоянно меняющимися социально-культурными нормами и ожиданиями. Данное исследование оказывает важное влияние на обеспечение равенства возможностей на рынке труда, а также на адаптацию образовательных программ и карьерного консультирования к потребностям различных групп обучающихся. Кроме того, оно может способствовать более осознанному выбору образовательной и профессиональной траектории школьниками, что в конечном итоге приводит к повышению качества жизни и социальной мобильности. Важным выводом стало и **Abstract.** This article explores the gender differences in professional orientations among

school students in Almaty. The main objective of the study is to identify the distinctions in career choice between boys and girls and to determine the socio-cultural factors influencing this process. The methodology was based on surveys, interviews, and document analysis. The findings revealed that girls are more inclined toward humanities, social sciences, and medicine, whereas boys tend to choose technical fields, sports, and information technologies. Family influence was found to be more significant for girls, while boys' choices are primarily shaped by personal interests and abilities. Studying the gender-specific characteristics of school students' professional inclinations is relevant in contemporary society due to constantly changing sociocultural norms and expectations. This research has significant implications for ensuring equal opportunities in the labor market, as well as for adapting educational programs and career guidance to the needs of diverse student populations. In addition, it can contribute to a more informed choice of educational and career trajectories among school students, ultimately leading to improved quality of life and greater social mobility. Teachers' recommendations during career guidance also play an important role but often reinforce traditional gender stereotypes. The study emphasizes the necessity of improving the career guidance system in Kazakhstan's schools, taking gender aspects into account. Special attention to, что рекомендации учителей в процессе профориентации, как правило, усиливают традиционные гендерные стереотипы. Исследование подтвердило необходимость совершенствования системы профессиональной ориентации в школах

Казахстана с учетом гендерных аспектов. Особое внимание уделяется обеспечению равных возможностей для девочек в освоении технических профессий и для мальчиков – в гуманитарной сфере.

Ключевые слова: профессиональные склонности, гендер, школьники, выбор профессии, социально-культурные факторы.

Кіріспе

should be given to ensuring equal opportunities for girls to pursue technical and engineering fields, and for boys to engage in the humanities and social sciences.

Key words: professional orientation, gender, students, career choice, socio-cultural factors.

Қазіргі кезеңде қоғамның қарқынды өзгеруі, еңбек нарығындағы жаңа талаптардың пайда болуы, ғылым мен технологияның дамуы жастардың болашақ мамандық таңдауына айрықша ықпал етуде. Жаһандану жағдайында әрбір жеке тұлғаның кәсіби бағдарлануы тек оның қабілеті мен қызығушылығына ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік орта мен мәдени құндылықтарға да тәуелді болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп жасындағы оқушылардың кәсіби бейімділіктерін қалыптастыру және олардың гендерлік ерекшеліктерін зерттеу білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының біріне айналды.

Кәсіби бейімділік – бұл тұлғаның белгілі бір еңбек саласына, мамандық түріне қызығушылық танытып, өз қабілеттері мен мүмкіндіктерін сол салада жүзеге асыруға ұмтылуы. Мектеп оқушылары үшін кәсіби бағдар тек болашақ мамандықты таңдаумен шектелмейді, ол олардың өмірлік құндылықтарын, өзін-өзі тану процесін және қоғамдағы орнын анықтайды. Бұл таңдауға әсер ететін факторлар сан алуан: отбасы, мектеп, құрдастар ортасы, әлеуметтік-мәдени дәстүрлер, қоғамдағы гендерлік стереотиптер және бұқаралық ақпарат құралдары.

Гендерлік ерекшеліктер кәсіби бағдар процесінде ерекше рөл атқарады. Көптеген елдерде жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, қыз балалар көбінесе гуманитарлық, әлеуметтік және медициналық бағыттарға бейім болса, ұл балалар техникалық, инженерлік және спорт салаларын көбірек таңдайды. Мұндай айырмашылықтар тек қана табиғи бейімділіктермен емес, сонымен қатар қоғамдағы қалыптасқан гендерлік рөлдік үлгілермен түсіндіріледі. Қазақстан жағдайында да бұл тенденция айқын көрініс табады. Қыз балалар көбіне әлеуметтік мәртебесі жоғары және қоғамда дәстүрлі әйелдік рөлмен байланысты мамандықтарды таңдаса, ұл балалар техникалық салада өзін сынауға бейімделеді.

Мектеп жасындағы балалардың болашақ еңбек жолына қатысты қызығушылықтарын жыныстық айырмашылық тұрғысынан қарастыру қазіргі кезеңде маңызды ғылыми бағыттардың бірі болып табылады. Ұлдар мен қыздардың қандай мамандықтарға бейім екендігін анықтау білім беру үдерісіндегі олқылықтарды байқауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл зерттеу әр салада қабілетті жастардың әлеуетін тиімді пайдалануға және қоғам сұранысына сай мамандарды даярлау жолдарын жетілдіруге септігін тигізеді.

Мұндай талдаулар экономикалық қажеттіліктерге бейімделген, өзгермелі жағдайларға икемді оқыту жүйесін қалыптастыруға негіз болады.

Оқушылардың кәсіби бағыт алуындағы гендерлік айырмашылықтарды зерттеу әлеуметтік теңдік пен қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз ету тұрғысынан да өзекті. Ерте жастан қалыптасатын қоғамдық көзқарастар мен түсініктер жасөспірімдердің болашақтағы таңдауына айтарлықтай әсер етеді. Осы үрдістерді талдау кемсітушіліктің алдын алуға және барлық оқушы үшін тең жағдай жасайтын практикалық бастамаларды әзірлеуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, әрбір адамның жынысына қарамастан өз мүмкіндігін толық пайдалануына жол ашатын әділ әлеуметтік орта қалыптасады [1].

Мектеп оқушыларының кәсіби бағдарындағы гендерлік ерекшеліктерді зерделеу қоғамдағы қалыптасқан нормалар мен құндылықтардың өзгеру барысын түсінуге көмектеседі. Белгілі бір кәсіптердің ұлдарға немесе қыздарға тән деп қабылдануы және мұндай ұғымдардың қалай пайда болатыны осы зерттеулер арқылы айқындалады. Қалыптасқан көзқарастарды қайта қарастыру арқылы балалардың өз қабілеті мен қызығушылығына сай еркін таңдау жасауына жағдай туындайды. Соның нәтижесінде, білім беру мен кәсіби орта әртүрлілікті мойындайтын, жаңашылдықты қолдайтын және тұлғалық дамуға бағытталған кеңістікке айналады. Бұл қоғамның алға жылжуына оң ықпал етеді. Оқушылардың кәсіби таңдауына әсер ететін маңызды факторлардың бірі – отбасы. Ата-ананың көзқарасы, олардың әлеуметтік жағдайы мен мәдени құндылықтары балалардың болашақ мамандығына тікелей ықпал етеді. Зерттеулер көрсеткендей, қыз балалар мамандық таңдауда ата-анасының пікіріне көбірек сүйенсе, ұл балалар өз қабілеті мен қызығушылығын басты назарға алады. Бұл айырмашылық гендерлік ерекшеліктердің әлеуметтік табиғатын айқындайды.

Сонымен қатар, мектеп пен мұғалімдердің кәсіби бағдардағы рөлі ерекше. Мұғалімдердің оқушыларға ұсынатын кеңестері, олардың пәндік бейімділікті қалыптастырудағы ықпалы оқушылардың кәсіби болашағын айқындауға әсер етеді. Дегенмен, көптеген жағдайда мұғалімдер де қоғамда қалыптасқан дәстүрлі гендерлік рөлдерге сүйеніп, ұлдарды техникалық бағыттарға, қыздарды гуманитарлық немесе әлеуметтік салаларға бағыттайды. Бұл жағдай кәсіби бағдар беру процесінің бейтараптығын төмендетеді [2].

Алматы қаласы – Қазақстандағы ең ірі мегаполис, білім беру жүйесі қарқынды дамыған орталық. Мұнда әртүрлі әлеуметтік және мәдени ортадан шыққан оқушылар шоғырланған. Сондықтан дәл осы қаладағы мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктерін зерттеу арқылы елдегі жалпы үрдістерді де айқындауға мүмкіндік бар.

Зерттеудің өзектілігі – Қазақстан қоғамындағы гендерлік рөлдердің сақталуы мен өзгеруі жағдайында мектеп оқушыларының кәсіби бағдарлануын талдау қажеттілігінен туындайды. Бұл мәселе еліміздің білім беру жүйесінің стратегиялық басымдықтарымен де тығыз байланысты. Себебі еңбек нарығы үшін ерлер мен әйелдердің тең дәрежеде қатысуы, олардың қабілетіне сәйкес кәсіби салаларда өзін-өзі жүзеге асыруы маңызды.

Зерттеудің мақсаты – Алматы қаласы мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктеріндегі гендерлік ерекшеліктерді анықтау.

Зерттеудің міндеттері мыналардан тұрады:

1. Кәсіби бейімділік пен гендерлік ерекшеліктердің теориялық негіздерін қарастыру;
2. Оқушылардың мамандық таңдауына әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторларды талдау;
3. Алматы қаласы мектептеріндегі эмпирикалық зерттеу нәтижелерін көрсету;
4. Жиналған деректер негізінде гендерлік айырмашылықтарды талдау және олардың себептерін анықтау;
5. Кәсіби бағдар беру жүйесін жетілдіруге қатысты ұсыныстар жасау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – Алматы қаласы мектеп оқушылары арасында кәсіби бейімділіктің гендерлік ерекшеліктерін кешенді талдау жүргізіліп, олардың қалыптасуына әсер ететін факторлардың өзара байланысы айқындалды.

Практикалық маңызы – бұл зерттеу нәтижелері білім беру ұйымдарында кәсіби бағдар беру бағдарламаларын жетілдіруге, педагогтар мен психологтардың жұмысында қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ата-аналар мен қоғам үшін балалардың кәсіби таңдауларына әсер ететін гендерлік факторларды түсінуге жағдай жасайды.

Осылайша, зерттеу тақырыбы қазіргі білім беру жүйесі үшін өзекті болып табылады және болашақ мамандарды даярлаудың сапасын арттыруға бағытталған стратегиялық міндеттерді шешуге үлес қосады.

Әдіснама

Бұл зерттеудің әдіснамалық негізі мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктерін, соның ішінде гендерлік ерекшеліктерін анықтау мақсатында кешенді тәсілдерді қолдануға бағытталды. Зерттеу барысында сапалық (qualitative) және сандық (quantitative) әдістер үйлестіріліп, алынған деректердің сенімділігі мен валидтілігі қамтамасыз етілді.

Зерттеу Алматы қаласының жалпы білім беретін 8 мектебі бойынша 2022–2023 оқу жылында жүргізілді. Таңдау жас ерекшелігіне байланысты жоғары сынып оқушыларынан (10–11 сынып) алынды, себебі бұл кезеңде оқушылардың мамандық таңдауы белсенді қалыптасады. Жалпы зерттеуге 350 оқушы қатысты: олардың ішінде 175 ұл және 175 қыз бала болды.

Зерттеу әдістері: сауалнама, сұхбат, құжаттарды талдау.

Негізгі бөлім Мамандық таңдаудағы гендерлік айырмашылықтардың теориялық негіздері

Кәсіби бейімділік пен мамандық таңдау – жеке тұлғаның өмірлік жолын айқындайтын маңызды әлеуметтік-психологиялық процесс. Жасөспірім кезеңінде бұл процесс қарқынды жүреді, себебі оқушылардың дүниетанымы

қалыптасып, болашақ кәсібіне деген алғашқы нақты қадамдары жасалады. Осы кезеңде гендерлік ерекшеліктердің рөлі ерекше байқалады.

Гендер ұғымы тек биологиялық жынысты ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы әлеуметтік рөлдерді де қамтиды. Гендерлік теорияға сәйкес, ерлер мен әйелдерге тән деп саналатын мінез-құлық үлгілері, кәсіби бағдарлану бағыттары әлеуметтік нормалар мен мәдени дәстүрлердің ықпалымен қалыптасады. Сондықтан мамандық таңдаудағы айырмашылықтарды тек биологиялық тұрғыдан түсіндіру жеткіліксіз.

Көптеген классикалық еңбектерде (Э.Бем, Р.Коннелл, Дж.Эклс) гендерлік айырмашылықтар әлеуметтік ортада қалыптасатын құбылыс ретінде сипатталған. Бұл тұрғыдан алғанда, оқушылардың кәсіби таңдауында гендерлік стереотиптердің орны ерекше. Мысалы, техникалық мамандықтар ерлерге тән деп саналса, педагогикалық немесе медициналық салалар әйелдермен көбірек байланыстырылып жатады.

Халықаралық деңгейде жүргізілген зерттеулер қыз балалардың гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдарға бейімділігін, ал ұл балалардың техникалық және инженерлік салаларды таңдауға көбірек ұмтылатынын көрсетеді. АҚШ-та Дж.Холландтың кәсіби тұлға типологиясы бойынша зерттеулерде ер балалардың «реалистік» және «зерттеушілік» бағыттарға көбірек бейім екендігі анықталса, қыздар «әлеуметтік» және «көркемдік» бағыттарды таңдайды. Еуропа елдерінде жүргізілген зерттеулер де осындай үрдісті дәлелдеді: қыздар медицина, педагогика және өнер саласында басым, ал ұлдар инженерлік-техникалық бағыттарға қызығушылық танытады. Азия елдерінде, әсіресе Жапония мен Кореяда, гендерлік рөлдердің сақталуы кәсіби бағдардағы айырмашылықтарды күшейтеді.

Қазақстан жағдайында да дәстүрлі гендерлік үлгілер оқушылардың кәсіби бейімділіктерінде айқын байқалады. Ұл балалар техникалық университеттерді, әскери мамандықтарды, спорт саласын көбірек таңдайды. Қыз балалар педагогикалық университеттерге, медициналық ЖОО-ларға және өнер саласына түсуге ұмтылады. Бұл үрдіс қоғамдағы дәстүрлі көзқарастардың ықпалымен қалыптасқан. Ата-аналардың пікірлері мен мұғалімдердің ұсыныстары да гендерлік ерекшеліктерді күшейтеді [3].

Гендерлік айырмашылықтарға әсер ететін факторлар:

1. Отбасы ықпалы – ата-аналар қыз балаларға «әйелдерге лайықты» деп саналатын мамандықтарды ұсынады. Мысалы, мұғалім, дәрігер, дизайнер. Ұлдарға «еркектік» сипаттағы мамандықтар ұсынылады: инженер, құрылысшы, спортшы.

2. Мектеп пен мұғалімдердің рөлі – кәсіби бағдар жұмыстары кезінде мұғалімдер де гендерлік стереотиптерге сүйеніп кеңес береді.

3. Құрдастар ортасы – жасөспірімдердің таңдауларына достарының пікірі де әсер етеді. Әсіресе «еркектік» немесе «әйелдік» мамандықтарды қабылдау деңгейі осы ортада қалыптасады.

4. Медиа ықпалы – теледидар, әлеуметтік желілер және жарнамалар да белгілі бір мамандықтарды белгілі бір жыныспен байланыстыра көрсетеді.

Кәсіби бағдардың гендерлік ерекшеліктерін түсіндіру үшін бірнеше теориялар қолданылады:

- Элеуметтік үйрену теориясы (А.Бандура) – балалар ата-аналарының, мұғалімдерінің және қоғамдағы үлгілердің әрекеттерін бақылау арқылы кәсіби таңдауға бейімделеді;
- Гендерлік рөлдер теориясы (Р.Коннелл) – қоғамдағы билік пен мәдениет құрылымы гендерлік айырмашылықтарды қалыптастырады, бұл мамандық таңдау кезінде көрініс табады;
- Мотивациялық теориялар (Дж.Эклс) – қыздар мен ұлдардың кәсіби таңдауларына олардың өзін-өзі бағалауы, сенімдері және элеуметтік күтулер әсер етеді.

Теориялық тұрғыдан алғанда, мамандық таңдаудағы гендерлік айырмашылықтар – элеуметтік, мәдени және психологиялық факторлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі. Бұл айырмашылықтар тек биологиялық ерекшеліктерге байланысты емес, қоғамдағы гендерлік рөлдер мен дәстүрлі құндылықтар арқылы қалыптасады. Қазақстан жағдайында да бұл үрдіс анық байқалады және оны ғылыми тұрғыдан түсіндіру, білім беру жүйесінде ескеру аса маңызды [4].

Элеуметтік-мәдени факторлардың әсері

Оқушылардың кәсіби бейімділіктері тек олардың жеке қабілеттеріне, қызығушылықтарына немесе биологиялық ерекшеліктеріне ғана байланысты емес. Бұл процесс ең алдымен элеуметтік орта мен мәдени құндылықтардың ықпалымен қалыптасады. Элеуметтік-мәдени факторлар жеке тұлғаның дүниетанымын, құндылық бағдарларын, өмірлік мақсаттарын айқындай отырып, болашақ мамандық таңдауына тікелей әсер етеді.

Кәсіби бағдардағы ең алғашқы және маңызды элеуметтік институт – отбасы. Ата-ананың мамандығы балалардың таңдауларына үлгі болады. Мысалы, дәрігер отбасында қыздардың медицинаға қызығушылығы артады, ал инженер әкенің балалары техникалық салаға бейімделеді. Ата-ананың күтуі мен үміті де шешуші рөл атқарады. Қазақ қоғамында әлі күнге дейін қыздардың «әйелдерге тән» мамандықтарға баруы қалыпты құбылыс деп есептеледі. Бұл дәстүр қыз балалардың таңдау еркіндігін шектеуі мүмкін. Отбасының элеуметтік жағдайы – табысы жоғары ата-аналар балаларына кеңірек таңдау мүмкіндігін береді. Мысалы, жеке дайындық курстарына, репетиторларға, кәсіби бағдар семинарларына қатыстыру. Ал элеуметтік жағдайы төмен отбасыларда мамандық таңдау көбіне «жылдам жұмысқа тұруға мүмкіндік беретін» бағыттарға негізделеді.

Мектеп – кәсіби бағдарлаудың негізгі алаңы. Мұғалімдер оқушылардың пәндік бейімділіктерін қалыптастырып, олардың қызығушылықтарын дамытады. Пән мұғалімдері өз саласын мадақтап, оқушыларды сол бағытқа ынталандырады. Мысалы, математика мұғалімі ұлдарға инженер болуды ұсынуы мүмкін, ал әдебиет мұғалімі қыздарға филологияны таңдауды кеңес береді. Мектеп психологтары мен тәрбиешілер кәсіби бағдарлау іс-шараларын

ұйымдастырғанымен, олардың мазмұны көбінесе дәстүрлі гендерлік рөлдерді қайталайды. Кәсіби бағдар сабақтары жиі формалды сипатта өтеді. Нәтижесінде оқушылар шынайы еңбек нарығының сұраныстары туралы толық ақпарат ала алмайды.

Жасөспірімдер үшін құрдастар ортасының әсері ерекше. Әсіресе мамандық таңдаудағы «гендерлік шектеулерді» достардың пікірі күшейтеді. Егер ұл бала гуманитарлық бағытты таңдаса, достары оны «әйелдік мамандық» деп әжуалауы мүмкін. Қыз бала техникалық салаға барса, ол «ерлерге тән мамандық» деген сынға ұшырауы ықтимал. Бұл фактор жасөспірімдердің таңдауларына бейсаналы қысым жасайды. Соның салдарынан оқушылар өз қабілетіне емес, әлеуметтік қабылданған нормаларға бейімделіп таңдау жасайды [5].

Қазіргі заманда жастардың дүниетанымын қалыптастыруда әлеуметтік желілердің ықпалы өте жоғары. Теледидар мен интернеттегі жарнамалар белгілі бір мамандықтарды тартымды етіп көрсетеді. Мысалы, IT мамандары, блогерлер немесе сән индустриясындағы мамандықтар жастар арасында үлкен қызығушылық тудырады. Әлеуметтік желілерде танымал тұлғалардың кәсібі жастар үшін үлгі болады. Қыздар блогинг пен сән индустриясына, ұлдар спорт және киберспорт саласына көбірек қызығады. Бірақ медиа көбінесе гендерлік стереотиптерді қайта жаңғыртады: әйелдерді сұлулық пен күтім саласына, ерлерді бизнес пен техника саласына бейімдеп көрсетеді.

Қазақ қоғамындағы дәстүрлі құндылықтар да оқушылардың кәсіби бейімділіктеріне ықпал етеді. Қыздардың «қамқоршы» рөлін атқаруы медицина, педагогика сияқты мамандықтарды таңдауға итермелейді. Ұлдардың «отбасының асыраушысы» рөлі техника, бизнес немесе әскери саланы таңдауға итермелейді. Кейбір этникалық дәстүрлерде қыздардың жоғары білім алуына шектеу қою жағдайлары да әлі кездеседі. Бұл кәсіби теңсіздіктің сақталуына себеп болуы мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени факторлар еңбек нарығының жағдайымен де байланысты. Қазақстанда соңғы жылдары техникалық мамандықтарға сұраныс артып отыр. Бұл әсіресе ұл балалардың таңдауларына әсер етуде. Қыз балалар арасында медицина мен педагогикаға деген сұраныс сақталғанымен, соңғы жылдары IT саласына да қызығушылық артып келе жатыр [6].

Қазақстандық ғалымдар (Е.А. Климов, Қ.Ж. Қожахметова, С.Қ. Бердібаева) кәсіби бағдардың гендерлік ерекшеліктерін зерттей отырып, әлеуметтік-мәдени факторлардың басты рөлін атап өтеді. Олардың пікірінше, кәсіби бағдарлаудың тиімділігі осы факторларды ескеруге тікелей байланысты.

Әлеуметтік-мәдени факторлар оқушылардың кәсіби бейімділігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Отбасы, мектеп, құрдастар, медиа және дәстүрлі мәдениет оқушылардың таңдауларын шектеп немесе кеңейтіп отырады. Егер бұл факторлар гендерлік теңсіздікті күшейтсе, онда оқушылардың жеке қабілеттеріне сәйкес емес таңдау жасалу қаупі артады. Сондықтан кәсіби бағдар беру бағдарламаларын әзірлеуде әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерді ескеріп, гендерлік теңдік қағидатын сақтау аса маңызды [7].

Алматы қаласы мысалындағы зерттеу нәтижелері

Оқу салаларын таңдаудағы гендерлік айырмашылықтарды көрсететін статистикаға және әлеуметтік мәліметтерге назар аударайық. Статистикалық ақпаратты талдау нәтижесінде еліміздің білім беру саласына қатысты 2000–2022 жылдар аралығын қамтитын деректер жинақталып, жалпы көрсеткіштер бойынша бірқатар назар аударарлық мәліметтер анықталды.

1-кесте. Қазақстан Республикасында 2021-2022 оқу жылының басына студенттерді мамандық топтары бойынша бөлудегі әйелдер үлесі

Мамандық топтары	Студенттерді қабылдаудағы әйелдер үлесі	Студенттер санындағы әйелдердің үлесі	Бітіруші әйелдердің үлесі
6B03 - Әлеуметтік ғылымдар, журналистика және ақпарат	80,7%	79,6%	87,6%
6B02 – Өнер және гуманитарлық ғылымдар	72,6%	71,7%	54,6%
6B05 - Жаратылыстану, математика және статистика	71,9%	72,0%	59,1%
6B01 - Педагогикалық ғылымдар	68,8%	70,2%	72,0%
6B10 – Денсаулық және әл-ауқат (медицина)	67,5%	61,3%	96,4%
6B11 - Қызметтер	55,7%	51,6%	20,0%
6B04 - Бизнес, әкімшілік және құқық	49,8%	47,5%	46,9%
6B08 - Ауыл шаруашылығы және биоресурстар	48,4%	49,8%	13,2%
6B09 - Ветеринария	42,4%	38,8%	-
6B07 – Машина жасау, өңдеу Өнеркәсібі және құрылыс салалары	30,0%	29,2%	14,3%
6B06 - Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар	26,8%	28,8%	27,1%
Барлығы	54,8%	53,7%	54,7%

Бұл көрсеткіштер қыздардың әлеуметтік-гуманитарлық салаларға көбірек бейім екенін, ал ұлдардың техникалық және спорттық бағыттарға қызығатынын дәлелдейді.

Бұл бөлімде 2022–2023 оқу жылында Алматы қаласының 8 жалпы білім беретін мектептерінде жүргізілген зерттеу нәтижелері ұсынылады. Зерттеу барысында сауалнама, сұхбат және құжаттарды талдау әдістері қолданылды. Барлығы 350 оқушы (175 ұл, 175 қыз) қамтылды. Сауалнама нәтижелері

бойынша оқушылардың мамандықтарға деген бейімділігі айқын гендерлік айырмашылықтарға ие екендігі анықталды.

2-кесте. Жоғарғы сынып оқушыларының мамандық таңдаудағы тең көрсеткіштері жыныс бойынша

Мамандық таңдаудағы тең мүмкіндіктер	1. Жыныс		Барлығы
	қыз	ұл	
маңызды	105	90	195
	53,8%	46,2%	100,0%
аса маңызды емес	53	62	115
	46,1%	53,9%	100,0%
мүлдем маңызды емес маңызды	17	23	40
	42,5%	57,5%	100,0%
Барлығы	175	175	350
	50,0%	50,0%	100,0%

2-кестеде берілген мәліметтерге сәйкес, мамандықты таңдауда ұлдар мен қыздар үшін тең жағдайдың сақталуы респонденттердің басым бөлігі тарапынан маңызды деп бағаланған (195). Бұл көрсеткіш қатысушылардың көпшілігі кәсіби бағыт таңдауда жыныстық айырмашылыққа байланысты шектеулер болмауы тиіс деген пікірді қолдайтынын көрсетеді. Сонымен қатар, сауалнама нәтижесінде тең мүмкіндіктердің өте жоғары маңызға ие екенін көрсеткендер саны 115 болса, ал бұл мәселені маңызды деп санамайтындар 40 адамды құрады. Жалпы алынған деректерге сүйенсек, қыз балалар мамандық таңдауда гендерлік теңдікке көбірек мән беретінін байқауға болады. Ал ер балалар арасында бұл фактордың шешуші рөл атқармайтыны байқалады, яғни олар үшін кәсіби бағытты таңдауда тең мүмкіндіктер мәселесі салыстырмалы түрде екінші орында тұр.

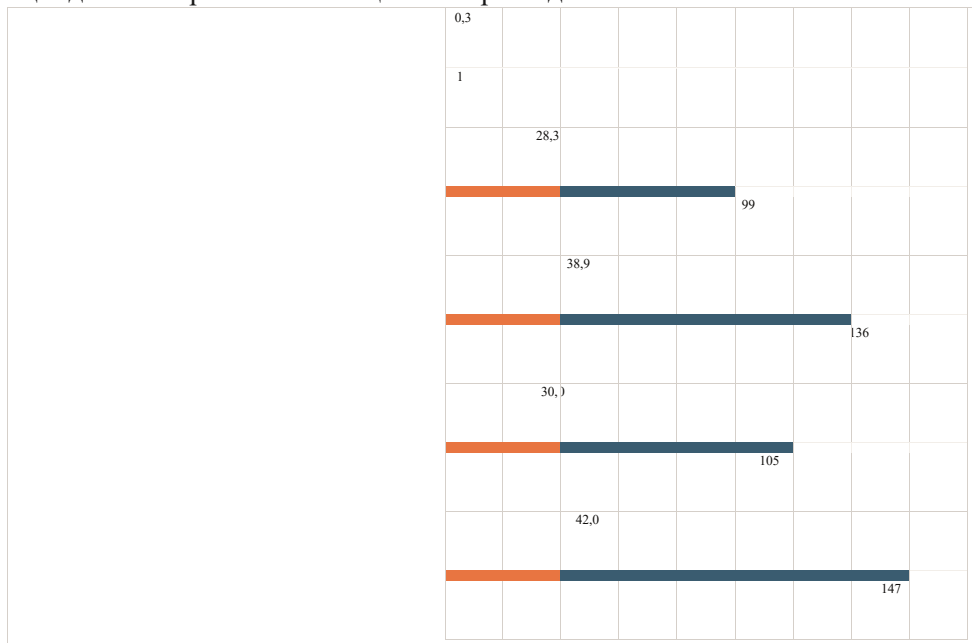
3-кесте. Жыныстық айырмашылықтарға байланысты жоғары білім мен кәсіби бағыт таңдаудың маңыздылық деңгейі

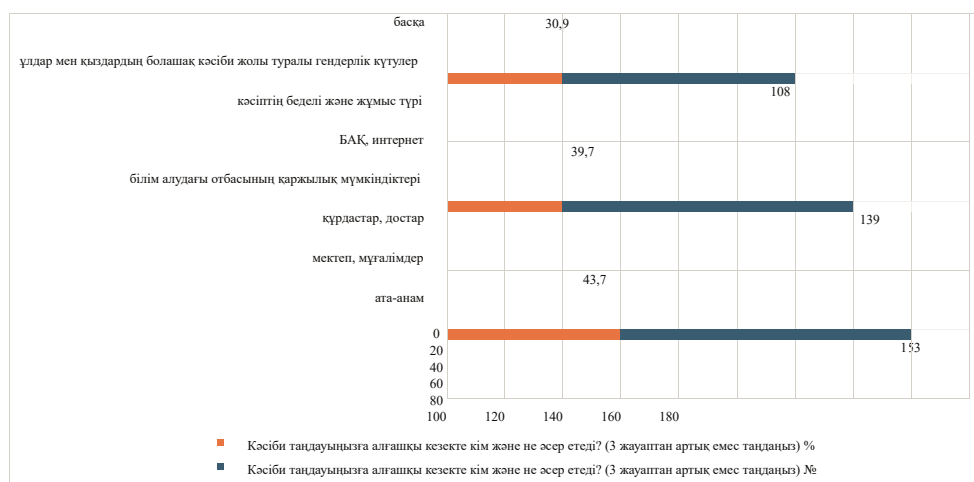
Жоғары білім мен мамандық таңдау маңыздылығы	Жыныс		Барлығы
	қыз	ұл	
аса маңызды емес	31	38	69

	44,9%	55,1%	100,0%
мүлдем маңызды емес	14	20	34
	41,2%	58,8%	100,0%
өте маңызды	130	117	247
	52,6%	47,4%	100,0%
Барлығы	175	175	350
	50,0%	50,0%	100,0%

3-кестеде берілген деректерге сүйенсек, мектеп оқушылары үшін болашақ кәсіпті анықтаудың маңызы жоғары екені байқалады. Жоғары білім алу мен мамандық таңдауды өте маңызды деп бағалаған респонденттер саны 247 адамды құрады. Олардың ішінде қыз балалардың үлесі 52,6%-ды, ал ұл балалардың көрсеткіші 47,4%-ды қамтыды. Сонымен бірге, мамандық таңдаудың маңызын төмен деп есептейтін қатысушылар саны 69-ға тең болды, олардың басым бөлігі ұл балаларға тиесілі (55,1%), ал қыз балалардың үлесі 44,9%-ды құрады.

Сауалнама нәтижесінде кәсіби бағытты таңдауды қажетсіз деп санайтын оқушылардың да бар екені анықталды. Бұл топтың жалпы саны 34 адам болып, олардың ішінде ұл балалар 58,8%-ды, ал қыз балалар 41,2%-ды құрады. Жалпы алынған мәліметтерді қорытындылай келе, мамандықты саналы түрде таңдауға қыз балалардың қызығушылығы ұл балалармен салыстырғанда жоғары екенін байқауға болады. Сонымен қатар, ұсынылған статистикалық көрсеткіштер қазіргі уақытта елімізде кәсіби бағдар беру мен мамандық таңдаудың маңыздылығы артып келе жатқанын көрсетеді.

1-сурет. Кәсіби таңдауыңызға алғашқы кезекте кім және не әсер ету көрсеткіштері

Сауалнамада оқушылардан мамандық таңдауға кім көбірек ықпал ететіні сұралды. Бұл нәтижелер қыз балалардың таңдауы көбіне отбасы мен мұғалімдер ықпалымен қалыптасатынын, ал ұлдарда дербестік деңгейі жоғары екенін көрсетеді.

Жартылай құрылымданған сұхбаттар сауалнама деректерін толықтырып, мамандардың ой-пікірлерін тереңірек түсінуге мүмкіндік берді. Сұхбаттың кейбір нәтижелері сандық түрде қорытындыланды:

- Қыздардың көпшілігі (70%) «ата-анамның қалауын ескеруім керек» деп есептейді;
- Ұлдардың басым бөлігі (60%) өз таңдауларын жеке қызығушылықтары мен қабілеттеріне сүйеніп жасайтынын айтты;
- Қыздардың бір бөлігі (15%) техникалық мамандықтарға қызықса да, қоғамдағы көзқарастан қиналатынын жасырмады.

Мектептердің кәсіби бағдар беру жоспарлары мен іс-шараларын талдау барысында келесі ерекшеліктер анықталды:

- Жоспарларда гуманитарлық және әлеуметтік бағыттағы мамандықтарға көп көңіл бөлінген;
  - Техникалық және IT салалары бойынша ақпарат аз қамтылған;
- Гендерлік теңдік мәселесі арнайы тақырып ретінде қарастырылмаған.

Алматы қаласы мектептерінде жүргізілген зерттеу нәтижелері оқушылардың кәсіби бейімділіктерінде айқын гендерлік айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Қыздар үшін отбасы мен мұғалім ықпалы басым, ал ұлдар үшін дербес қызығушылық маңыздырақ. Кәсіби бағдар іс-шаралары жеткілікті деңгейде ұйымдастырылмаған және еңбек нарығының нақты сұраныстарын толық қамтымайды.

Бұл нәтижелер кәсіби бағдар беру жүйесін жетілдірудің қажеттілігін айқындайды. Әсіресе қыз балалардың техникалық мамандықтарға, ал ұлдардың

гуманитарлық салаларға қызығушылығын дамытуға тең мүмкіндік беру маңызды.

Талқылау

Зерттеу нәтижелері Алматы қаласы мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктерінде айқын гендерлік айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Бұл айырмашылықтар тек биологиялық ерекшеліктермен емес, әлеуметтік-мәдени факторлармен, отбасының ықпалымен, мектеп пен мұғалімдердің бағыттауымен, сонымен қатар құрдастар мен медианың әсерімен тікелей байланысты.

Халықаралық зерттеулермен салыстыру

Алынған нәтижелер әлемдік тәжірибелермен сәйкес келеді:

- АҚШ пен Еуропа елдерінде қыз балалар көбіне гуманитарлық және әлеуметтік салаларды таңдаса, ұл балалар техникалық және инженерлік бағыттарға бейім екені байқалған.
- Қазақстандағы жағдай да осы үрдісті қайталайды, бірақ мұнда ата-ананың ықпалы шетелмен салыстырғанда анағұрлым күштірек.
- Қыз балалардың техникалық мамандықтарға баруы мәдени және әлеуметтік кедергілерге байланысты шектеулі болып отыр. *Әлеуметтік-мәдени факторлардың рөлі*

Зерттеу көрсеткендей, қыз балалардың таңдауларына көбіне отбасы ықпал етеді. Бұл дәстүрлі мәдениеттің жалғасы болып табылады. Ұлдарда керісінше, жеке қызығушылықтың рөлі айқын көрінеді. Мұндай айырмашылық болашақта еңбек нарығындағы гендерлік теңсіздікке ықпал етуі мүмкін.

Сонымен қатар, мектептегі кәсіби бағдар жұмыстарының мазмұнында теңгерімсіздік бар: гуманитарлық бағыт көбірек насихатталып, техникалық салаларға қатысты ақпарат аз ұсынылады. Бұл жағдай қыз балалардың техникалық мамандықтарға баруына кедергі келтіреді.

Еңбек нарығымен сәйкестік

Қазақстан еңбек нарығында техникалық және IT мамандықтарына сұраныс артып отыр. Алайда зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қыз балалардың бұл салаларға қызығушылығы төмен. Бұл еңбек нарығы мен оқушылардың таңдаулары арасындағы сәйкессіздікті білдіреді.

Гендерлік теңдік тұрғысынан талдау

Зерттеу нәтижелері гендерлік теңсіздіктің әлі де бар екенін дәлелдейді:

- Қыздар көбіне «әйелдерге лайықты» деп саналатын салаларға бағытталса, • Ұлдар «еркектерге тән» мамандықтарға бет бұрады.

Бұл айырмашылық гендерлік стереотиптердің сақталуынан туындайды. Егер білім беру жүйесінде арнайы шаралар қолға алынбаса, болашақта еңбек нарығында гендерлік теңсіздік жалғаса береді.

Талқылау нәтижесінде келесідей тұжырым жасауға болады:

1. Алматы қаласы мектептерінде оқушылардың кәсіби бейімділіктерінде айқын гендерлік айырмашылықтар бар.

---

2. Қыз балалардың таңдауы көбіне отбасы мен мұғалімдердің ықпалымен, ұлдардың таңдауы жеке қызығушылықпен анықталады.

3. Қазақстан еңбек нарығы техникалық және IT мамандықтарына жоғары сұраныс білдірсе де, қыздардың бұл салаларға қызығушылығы төмен.

4. Бұл жағдайды өзгерту үшін кәсіби бағдар беру жүйесінде гендерлік теңдік қағидаларын енгізу қажет.

Кәсіби бағдар беру саласындағы мамандармен жүргізілген әңгіме барысында мектеп оқушыларының болашақ мамандыққа деген бейімділігін ерте кезеңнен бастап анықтаудың маңызы ерекше атап өтілді. Сарапшылар бұл бағыттағы жұмыста ата-аналар, педагогтер және мектеп психологтары бірлесіп әрекет етуі тиіс деген пікірді алға тартты. Сонымен қатар, олар кәсіптік бағдар беру ісі білім беру жүйесінің ажырамас әрі жоспарлы бөлігі болуы қажет екеніне назар аударды. Мамандар оқушылардың мамандық таңдауына кері әсер ететін гендерлік көзқарастарды жоюдың маңыздылығын атап өтіп, оларды төмендетуге бағытталған нақты ұсыныстар ұсынды. Сұхбат нәтижесінде оқушылардың өзін тануына және болашақ кәсіби жолын саналы түрде айқындауына көмектесетін тәжірибелік кеңестер берілді [8].

Кәсіптік бағдар беру бойынша мамандармен өткен сұхбатта бұл саланың тиімді жұмыс істеуі еңбек нарығындағы өзгерістер мен әртүрлі кәсіп салаларының талаптарын ескере отырып, қолданылатын әдістерді үнемі жаңартып отыруды қажет ететіні айтылды. Сарапшылар оқушылардың болашақ кәсібін сенімді әрі ойланып таңдауы үшін қолайлы психологиялық және әлеуметтік орта қалыптастырудың маңызын ерекше атап өтті.

Сонымен қатар, әрбір оқушының жеке қызығушылығы, қабілеті және мүмкіндігі әртүрлі екенін ескере отырып, жеке бағытта жұмыс жүргізу қажеттілігі талқыланды. Мамандар заманауи цифрлық технологиялар мен ақпараттық платформалардың дамуы кәсіптік бағдар беру үдерісін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретінін атап өтіп, оларды мектеп тәжірибесіне кеңінен енгізуді ұсынды.

Кәсіптік бағдар беру жөніндегі кеңесшілер мектеп оқушыларының қажеттіліктері мен ерекшеліктерінің алуан түрлілігін ескеру үшін түрлі тәсілдер мен әдістерді қолданудың маңызын атап көрсетті. Сонымен бірге, олар әртүрлі кәсіби сала мамандарымен тығыз байланыс орнату қажеттігін айтып, тағылымдамалар, тәжірибелік сабақтар, шеберлік сыныптары сияқты іс-шаралар арқылы мектеп пен еңбек әлемі арасындағы өзара байланысты күшейтуді ұсынды.

Сұхбат барысында сала мамандары оқу бағдарламаларына әртүрлі кәсіби бағыттар жөніндегі мәліметтерді енгізудің маңыздылығына назар аударды. Сонымен бірге, қазіргі еңбек нарығында ерекше сұранысқа ие болып отырған коммуникативтік, икемділік, командада жұмыс істеу сияқты әмбебап дағдыларды мектеп оқушылары арасында мақсатты түрде қалыптастыру қажеттігі айтылды. Бұл дағдылар болашақта оқушылардың кәсіби ортаға бейімделуіне елеулі ықпал ететіні атап өтілді.

Кәсіптік бағдар беру саласындағы кеңесшілер оқушылардың өз қабілеті мен қызығушылығын еркін танып-білуі үшін мектепте сенімді әрі жайлы психологиялық орта қалыптастырудың маңызын ерекше атап өтті. Мамандардың пікірінше, балалар өзін қауіпсіз сезінген жағдайда ғана саналы таңдау жасап, жеке әлеуетін толық аша алады. Сонымен қатар, сарапшылар еңбек нарығының заманауи талаптарына дайындық кәсіби құзыреттерді дамыту жұмысын білім берудің бастапқы кезеңдерінен бастау қажеттігін алға тартты. Сондай-ақ мамандар кәсіп таңдау кезінде сыртқы қысымға немесе күмәнға тап болған оқушыларға психологиялық қолдау көрсету аса маңызды екенін атап өтті. Олар мектеп оқушыларының дербестігін, өз шешіміне сенімділігін арттыруға және болашақ кәсіби жолын өз бетінше айқындауына жағдай жасау қажеттігін көрсетті [9].

Кәсіптік бағдар беру саласындағы мамандар бұл бағыттағы жұмыстың нәтижелі болуы мамандық таңдау үдерісінің үнемі өзгеріп отыратын, динамикалық сипатқа ие екенін түсінумен тікелей байланысты екенін айтты. Осы орайда олар педагогтер мен ата-аналарды қолдау мен түсіністік танытуға шақырып, әрбір оқушының әртүрлі мансаптық бағыттарды зерттеп көруіне еркіндік беру қажеттігін атап өтті.

Сарапшылардың пікірінше, алдағы уақытта мектептерде кәсіптік бағдар беру жүйесі одан әрі жетілдіріліп, ақпараттық ресурстар мен кәсіби кеңестерге қолжетімділік кеңейе түседі. Олар кәсіптік бағдар беруді тек мамандық таңдауға көмектесетін құрал емес, тұлғаның қалыптасуы мен қоғамда өз орнын табуына бағытталған кешенді үдеріс ретінде қарастыру қажеттігін атап өтті.

Сұхбат барысында мамандар оқушыларды болашақ кәсіби жолды таңдауда белсенді ізденуге, жаңа мүмкіндіктерге ашық болуға және ойлау икемділігін дамытуға тәрбиелеудің маңыздылығына тоқталды. Олардың айтуынша, кәсіби жетістік тек арнайы біліммен шектелмей, өзгермелі жағдайларға тез бейімделе алу қабілетімен де тығыз байланысты. Сонымен қатар, кәсіптік бағдар беру жұмысы жалпы білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып, оқушыларды дербес әрі табысты өмірге дайындауға бағытталуы тиіс деген тұжырым жасалды. Сарапшылар оқу-тәрбие үдерісіне қатысатын барлық тараптарды мектеп оқушыларына жан-жақты қолдау көрсетуге шақырды.

Мамандар мектеп оқушыларының болашақта жұмысқа орналасуы мен кәсіби өсуінде маңызды рөл атқаратын өзін-өзі бағалау және өз қабілетін тиімді көрсете білу дағдыларын қалыптастырудың қажеттігін атап өтті. Сонымен қатар, олар қоғамды мансаптық бағыттардың көптүрлілігін қабылдауға, әрбір оқушының жеке мақсаты мен ұмтылысын қолдауға және таңдаған саласында өз әлеуетін жүзеге асыруына жағдай жасауға үндеді.

Сала өкілдерінің пікірінше, білім беру үдерісі тек кәсіби білім берумен шектелмей, шығармашылық ойлау қабілетін, қарым-қатынас мәдениетін және бастамашылық дағдыларды дамытуға бағытталуы тиіс. Мамандар оқушыларды жаңа тәжірибеден қорықпауға, әртүрлі кәсіби бағыттарды сынап көруге шақыра отырып, табандылық пен белсенділіктің нәтижесінде табысты әрі өз ісіне қанағаттанатын маман қалыптасатынын атап өтті.

Кәсіптік бағдар беру саласындағы мамандар қазіргі мектептер болашақ кәсіби кадрлар мен қоғамның белсенді көшбасшыларын тәрбиелеуде маңызды орын алатынына сенім білдірді. Олар кәсіптік бағдарлау жұмыстарын бастауыш сыныптардан бастап оқу мазмұнына енгізу оқушылардың болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға мүмкіндік беретінін атап көрсетті. Сонымен бірге, тиімді кәсіптік бағдар беру бағдарламаларын әзірлеу мен іске асыру мақсатында білім беру ұйымдарымен, ата-аналармен және басқа да мүдделі тараптармен тығыз ынтымақтастық орнатуға дайын екендерін жеткізді. Мамандар әрбір оқушыны өз қабілетін дамытып, қоғам игілігіне үлес қоса отырып, кәсіби мақсатына жетуге ынталандырды.

Кәсіби сарапшылар әрбір мектеп оқушысы өз мүмкіндігін аша алатын әрі өзін қолдауды сезінетін ынталандырушы білім беру ортасын қалыптастырудың маңыздылығын атап өтті. Олар кәсіптік бағдар беру үдерісі еңбек нарығындағы үнемі өзгеріп отыратын талаптар мен жаңа мүмкіндіктерді ескере отырып, икемді әрі серпінді сипатта болуы тиіс екенін айтты. Мамандар қоғам кәсіптік бағдар берудің маңызын түсініп, оның мектеп тәжірибесінде дамуына қолдау білдіреді деген үмітін жеткізді.

Сұхбат барысында кәсіптік бағдар беру мамандары оқушыларға бағытбағдар берудің нәтижелі болуы үшін психологиялық қолдау мен эмоциялық жайлылықтың ерекше рөл атқаратынын атап өтті. Олар білім беру ұйымдары мен ата-аналар балалардың өзін-өзі тануына, ізденіс жасауына жан-жақты көмек көрсететініне сенім білдірді. Сонымен қатар, мамандар оқушылардың тағылымдамаларға, шеберлік сабақтарына және басқа да тәжірибелік ішараларға қатысуы арқылы әртүрлі кәсіби салалармен танысуына мүмкіндік берудің маңыздылығын атап өтті. Олардың пікірінше, кәсіптік бағдар беру жұмысының табысты болуы – әрбір оқушының болашақ кәсіби жолын саналы түрде таңдауға көмектесуге бағытталған білім беру үдерісіне қатысушылардың өзара тығыз байланысы мен бірлескен әрекетінің нәтижесі болып табылады [10].

Кәсіптік бағдар беру мамандары мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту және әр салада өздерін жетілдіруге ынталандырудың маңыздылығын атап өтті. Олар қазіргі еңбек нарығында маңызды рөл атқаратын қарым-қатынас, мәселені шешу және көшбасшылық сияқты жұмсақ дағдыларды қалыптастыруға ерекше көңіл бөлу керектігін айтты. Сарапшылар әрбір оқушының потенциалын толық жүзеге асыруға мүмкіндік жасап, оларды таңдаған кәсіби саласында табысқа жетуге ынталандыру керектігін жеткізді. Сонымен қатар, мамандар мектептердегі кәсіптік бағдар беру үдерісін қазіргі заман талаптарына сәйкес үнемі жаңартып, жетілдірудің маңыздылығын атап өтті.

Кәсіби мамандар бұл үдерісте дәстүрлі әдістерді заманауи технологиялармен үйлестіріп, оқушыларға барынша қолдау көрсетуге мүмкіндік туғызады деп сенеді. Олар әрбір мектеп оқушысы өз қабілетін дамытып, таңдаған кәсіби бағытында жетістікке жетуі үшін білім беру мекемелері, ата-аналар және қоғамның барлық тараптарының ынтымақтастығы қажет екенін айтты. Сонымен қатар, мамандар кәсіптік бағыттар туралы ақпаратты үнемі жаңартып отыру

және оқушылардың шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіру арқылы кәсіби бағдар беруге саналы түрде қарау керектігін алға тартты. Олардың пікірінше, тиімді кәсіптік бағдар беру әрбір оқушының болашағына және жалпы қоғамға жасалған инвестиция болып табылады. Мамандар табысты кәсіби таңдау жеке қызығушылықтар мен қабілеттерге ерте кезеңнен көңіл бөлуден басталатынын атап өтті.

Кәсіби бағдар беру жұмысы тек мамандық таңдауға ғана емес, сонымен қатар заманауи еңбек нарығында табысты мансапқа қажет жеке қасиеттер мен кәсіби дағдыларды дамытуға бағытталуы тиіс екені де айтылды. Қорытындылай келе, сарапшылар әрбір оқушы өз әлеуетін толық іске асыра алатындай, таңдаған кәсіби саласында жетістікке жететін қолайлы орта құру үшін білім беру мекемелері, ата-аналар және бизнес-қоғамдастық өкілдері арасындағы тығыз сәйкестіктің маңызы ерекше екенін атап өтті.

Қорытынды

Алматы қаласы мектеп оқушыларының кәсіби бейімділіктеріндегі гендерлік ерекшеліктерді зерттеу нәтижелері бірнеше маңызды тұжырым жасауға мүмкіндік берді:

1. Зерттеу барысында ұлдар мен қыздардың кәсіби бағдарлануында айқын айырмашылықтар бар екені дәлелденді. Қыздар көбіне медицина, педагогика және өнер салаларын таңдауға бейім. Ұлдар техника, IT және спорт салаларына көбірек қызығушылық білдіреді. Бұл үрдіс халықаралық тәжірибелермен сәйкес келсе де, Қазақстан жағдайында гендерлік айырмашылықтар айқынырақ байқалды.

2. Оқушылардың кәсіби таңдауларына әсер етуші факторлар да жынысына қарай ерекшеленеді. Қыздар үшін негізгі фактор – ата-ананың қалауы мен мұғалімдердің кеңесі. Ұлдар үшін бірінші орында – жеке қызығушылық пен қабілет. Бұл айырмашылық қоғамдағы дәстүрлі құндылықтар мен гендерлік рөлдердің ықпалын айғақтайды.

3. Мектептерде кәсіби бағдар жұмыстары жүргізілгенімен, оның мазмұны еңбек нарығының талаптарына толық сәйкес келмейді. Техникалық және IT салалары жеткіліксіз дәрежеде насихатталған. Гендерлік теңдік мәселесі арнайы тақырып ретінде қарастырылмаған. Қыздар арасында техникалық мамандықтарға қызығушылық төмен, ал ұлдар арасында гуманитарлық бағыттарға баруға психологиялық кедергілер бар.

4. Қазақстан еңбек нарығында инженерлік, техникалық және IT мамандықтарына сұраныс жоғары. Алайда қыздардың бұл салаларға қатысуы өте төмен деңгейде. Бұл еңбек нарығында гендерлік теңсіздіктің жалғасуына әкелуі мүмкін.

5. Зерттеудің практикалық маңызы: 1) мектептердегі кәсіби бағдар беру бағдарламаларына гендерлік теңдік қағидатын енгізу; 2) қыз балалардың техникалық мамандықтарға қызығушылығын арттыратын арнайы курстар мен жобалар ұйымдастыру; 3) ұл балалардың гуманитарлық және әлеуметтік салаға баруына психологиялық қолдау көрсету қажет.

---

6. Зерттеудің шектеулері бар. Бұл зерттеу Алматы қаласының екі мектебінде жүргізілгендіктен, барлық Қазақстан мектептеріне толықтай жалпылауға болмайды. Болашақта зерттеу көлемін ұлғайтып, ауылдық мектептерді де қамту ұсынылады. Жалпы алғанда, Алматы қаласы мысалындағы зерттеу нәтижелері кәсіби бейімділіктердің қалыптасуында гендерлік факторлардың үлкен рөл атқаратынын көрсетті. Қыздар мен ұлдардың мамандық таңдауындағы айырмашылықтар дәстүрлі мәдени құндылықтармен, отбасы ықпалымен және қоғамдағы стереотиптермен тығыз байланысты.

Кәсіби бағдар беру ісін жетілдіру үшін мектеп пен қоғам тарапынан кешенді жұмыс жүргізілуі қажет. Гендерлік теңдікке негізделген кәсіби бағдарлау жүйесі ғана еңбек нарығының сұранысын қанағаттандырып, жастардың қабілеттерін толық жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Білім беру мен еңбек саласындағы гендерлік теңсіздікпен күресу мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдардың, сондай-ақ жалпы жұртшылықтың басым бағыты болуы тиіс. Тек бірлескен әрекет арқылы ғана біз жынысына қарамастан әр адамға өз қабілетін дамытып, кәсіби жетістіктерге жетуге тең мүмкіндік беретін әділ әрі тең қоғам қалыптастыра аламыз. Сонымен қатар, гендерлік нормалар мен күтулердің жастардың өзін-өзі анықтауы мен кәсіби сәйкестігіне ықпалына назар аудару қажет.

Көбінесе гендерлік стереотиптер мен қоғамның күтуі жастарға қысым жасап, олардың әлеуметтік-мәдени нормаларға сәйкес мамандық таңдауына әсер етеді. Жастардың гендерлік шектеулерге қарамастан өз қызығушылықтары мен қабілеттерін тануға қолдау көрсету олардың кәсіби дамуын қамтамасыз етудің кілті болып табылады.

Сондай-ақ білім беру бағдарламалары мен жұмыспен қамту саясатын әзірлеу кезінде гендерлік перспективаларды ескеру маңызды. Тәрбие және еңбек процестеріне гендерлік-сезімтал тәсілдерді енгізу жастар үшін неғұрлым тең мүмкіндіктер жасауға және оқу мен еңбектегі гендерлік теңсіздікті жеңуге көмектеседі.

Ақырында, осы саладағы динамика мен тенденцияларды жақсырақ түсіну және жастарды қолдау үшін неғұрлым тиімді саясат пен араласуды әзірлеу үшін мансап таңдау мен кәсіби дамудың гендерлік аспектілері бойынша зерттеулер мен мониторингті жалғастыру маңызды.

Осы аспектілерді ескере отырып, әрбір адам жынысына және әлеуметтік-мәдени контекстіне қарамастан өзінің кәсіби әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндігі бар анағұрлым инклюзивті және тең қоғам құруға болады.

Сонымен қатар, гендерлік айырмашылықтар оқу және кәсіпке дайындалу процесінде де көрінуі мүмкін екенін мойындау маңызды. Кейбір зерттеулер ерлер мен әйелдердің оқыту әдістерінде, көшбасшылық стильдерінде және оқу жетістіктерін бағалауда әртүрлі қалауы мүмкін екенін көрсетеді. Сондықтан осы айырмашылықтарды ескеретін және барлық студенттерге бірдей мүмкіндік беретін білім беру бағдарламалары мен тәжірибелерін жасау маңызды.

Жастар арасында гендерлік күтулер мен стереотиптерді қалыптастыруда атаана мен мұғалімдердің рөліне де назар аудару қажет. Ата-аналар мен

мұғалімдер тарапынан қолдау мен түсіністік жастардың кәсіп таңдауы мен дамуына айтарлықтай әсер етеді. Сондықтан ата-аналар мен мұғалімдерге әр баланың жеке талғамын сыйлап, мамандықты өз еркімен таңдауға қолдау көрсетудің маңыздылығын түсіндіретін оқыту бағдарламалары мен ақпараттық науқандар ұйымдастыру қажет.

Соңында, жастардың, әсіресе гендерлік стереотиптермен және мансап таңдауында шектеулермен бетпе-бет келгендерге түрлі саладағы мамандардан ұстаздық пен кеңес алуға қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды. Ұстаздың қолдауы өзіне деген сенімділікті арттыруда және табысты кәсіби дамуда шешуші рөл атқара алады.

Осы аспектілердің барлығын ескере отырып, жастардың кәсіби өсуі мен дамуында қолдау көрсету үшін анағұрлым тиімді стратегияларды әзірлеуге болады, сондай-ақ әркім кәсіби табысқа жету үшін тең мүмкіндіктерге ие болған әділ және инклюзивті қоғамды құруға көмектеседі.

Гендермен байланысты тағы бір маңызды аспект – мәдени және әлеуметтік күтудің мансап таңдауға әсері. Әртүрлі мәдениеттер мен қоғамдар ерлер мен әйелдерге қандай мамандықтар «қолайлы» екендігі туралы әртүрлі түсініктерге ие. Бұл жастар үшін мамандық таңдауда, әсіресе жынысына сәйкес «дәстүрлі емес» мамандықты таңдауға ұмтылатындар үшін қосымша кедергілер тудыруы мүмкін. Сондай-ақ ерлер мен әйелдердің білім алуда және кәсіби ресурстарға қол жеткізуде тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету маңыздылығын атап өткен жөн. Сапалы білімге қол жеткізу және кәсіби дамуды қолдау жынысына қарамастан кепілдендірілуі керек. Ақырында, гендер жұмыс пен өмір теңгеріміне де әсер етеді. Әйелдер көбінесе кәсіптік мансапты теңестіру және отбасылық және үй шаруашылығындағы жауапкершіліктерді күту сияқты қиындықтарға тап болады.

Гендерлік айырмашылықтар кәсіби рөлдер мен жауапкершіліктерге қатысты күтулерде де көрінуі мүмкін. Мысалы, қоғамдағы стереотиптер ерлер мен әйелдер үшін әртүрлі кәсіби күтуді талап етуі мүмкін. Көбінесе ер адамдарда көшбасшылық және шешуші қасиеттер күтіледі, ал әйелдерде эмпатия және қамқорлық қасиеттері күтіледі. Бұл стереотиптер мансап таңдауға және кәсіби табысқа деген көзқарасқа әсер етуі мүмкін.

Сондай-ақ сыйақы мен мансаптық мүмкіндіктер саласындағы гендерлік өлшемді ескеру маңызды. Гендерлік теңсіздік туралы хабардарлықтың артуына қарамастан, ерлер мен әйелдер арасындағы жалақыдағы алшақтық, сондай-ақ ілгерілеу үшін тең емес мүмкіндіктер әлі де бар. Кәсіби даму үшін тең еңбек жағдайлары мен мүмкіндіктерін қамтамасыз ету гендерлік теңдік үшін күресте маңызды қадамға айналады.

Ақырында, гендерлік аспектілер де қоршаған қоғамның жастардың кәсіби шешімдеріне реакциясына әсер етуі мүмкін. Кейбір кәсіптер қоғамда «еркекке тән» немесе «әйелге тән» деп қарастырылуы мүмкін, бұл жастарға әлеуметтік қысым тудыруы немесе олардың гендерлік рөліне сәйкес келмейтін мамандықты таңдау кезінде алдын ала қалыптасқан күтуге әсер етуі мүмкін. Осы аспектілердің барлығы жастардың кәсіби дамуы процесінде гендерлік факторларды есепке

алудың және жынысына қарамастан тең мүмкіндіктерге жағдай жасаудың маңыздылығын көрсетеді.

Мамандық таңдаудағы гендерлік айырмашылықтардың тағы бір маңызды аспектісі - жастар үшін үлгі-өнеге және шабыттандыратын үлгілердің болуы. Көбінесе жастар мамандық таңдауда өз жынысының табысты өкілдерінен үлгі алуға ұмтылады. Бұл тұрғыда үлгілерінің әртүрлілігін қамтамасыз ету және қызметтің әртүрлі салаларында табысты әйелдер мен ерлердің көрінуін сақтау маңызды.

Сонымен қатар, гендерлік айырмашылықтар тәуекелге баруға және мансаптық амбицияға деген көзқараста анық болуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, ер адамдар тәуекелге барады және мансаптық жетістікке ұмтылады, ал әйелдер тұрақтылық пен жұмыс пен өмірдің тепе-теңдігін таңдауы мүмкін. Мансаптық мүмкіндіктерді қамтамасыз етудегі және жастарға қолдау көрсетудегі осы айырмашылықтарды шешу теңдік пен инклюзивтілікті ілгерілетудегі маңызды қадам болып табылады.

Соңында, жастарды білім беру мен кәсіби дамуда қолдау жөніндегі саясаттар мен бағдарламаларды әзірлеу кезінде гендерлік перспективаны ескеру маңызды. Бұған гендерлік-сезімтал білім беру бағдарламаларын жасау, жұмысқа орналасуда гендерлік әртүрлілікке жәрдемдесу және жалақы мен еңбек жағдайларындағы гендерлік теңсіздікті азайту саясатын әзірлеу кіреді. Осы аспектілердің барлығын ескере отырып, олардың жынысына қарамастан, жастардың кәсіби өсуі мен дамуына қолдау көрсететін анағұрлым инклюзивті және тең ортаны құруға болады.

Гендерлік айырмашылықтардың тағы бір маңызды аспектісі – мәдени және әлеуметтік күтулердің мансап таңдауға әсері. Әртүрлі мәдениеттер мен қоғамдарда ерлер мен әйелдер үшін қандай мамандықтар «қолайлы» деп саналатындығы туралы әртүрлі түсініктер бар. Бұл стереотиптер жастарға мамандық таңдауда қысым жасап, олардың мүмкіндіктерін шектеп, кәсіби мақсаттарының қалыптасуына әсер етуі мүмкін.

Сонымен қатар, гендерлік күтулер жастардың өзін-өзі бағалауына және олардың қабілеттеріне деген сеніміне әсер етуі мүмкін. Мысалы, қыздар мұндай кәсіптерді еркектік қасиеттермен байланыстыратын әлеуметтік стереотиптерге байланысты техникалық мамандық таңдауда өздерін сенімді сезінуі мүмкін. Жастарды осы стереотиптерді жеңуге қолдау және ынталандыру барлығына тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің маңызды факторына айналады.

Соңында жастардың мамандық таңдауына отбасы мен әлеуметтік ортаның ықпалына назар аударған жөн. Ата-аналар, ұстаздар мен үлгі-өнегелер жастардың кәсіптік бағдарлары мен мақсаттарына айтарлықтай әсер ете алады. Басқалардың қолдауы мен түсінуі жастардың табысты кәсіби дамуында шешуші рөл атқара алады.

Гендерлік айырмашылықтардың тағы бір маңызды аспектісі – гендерлік нормалардың жастардың үміттері мен білім алу және кәсіби даму мүмкіндіктеріне әсері. Гендерлік нормалар ерлер мен әйелдердің қоғамдағы, оның ішінде кәсіби саладағы рөлі мен функцияларына қатысты күтуді

қалыптастыра алады. Мысалы, кейбір мамандықтар немесе салалар ерлер үшін, ал басқалары әйелдер үшін қолайлырақ, бұл мамандық таңдауда қосымша кедергілер тудыруы мүмкін деген жалпы түсінік бар.

Бұған қоса, гендерлік айырмашылықтар білімге және кәсіби даму ресурстарына қолжетімділікте анық болуы мүмкін. Мысалы, кейбір мәдениеттерде қыздардың жоғары білім алуға немесе техникалық ғылымдар бойынша арнайы курстарға қол жеткізу мүмкіндігі шектеулі болуы мүмкін. Бұл дағдыларды дамыту және кейіннен жұмысқа орналасу мүмкіндіктерінің теңсіздігін тудырады.

Дегенмен, соңғы жылдары білім мен еңбектегі гендерлік теңсіздікті жоюға бағытталған күш-жігердің артуы байқалады. Гендерлік теңдікті ілгерілетуге, әйелдерді ғылымда, технологияда, инженерияда және математикада (STEM) ынталандыратын және жұмыс пен өмірдің икемді тепе-теңдігі үшін жағдай жасайтын бағдарламалар гендерлік кедергілерді жоюға және барлығы үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған.

Сондықтан жынысына қарамастан әрбір адам өзінің білім алу және кәсіптік жолын еркін таңдай алатын инклюзивті және тең орта құру жолындағы жұмысты жалғастыру маңызды.

Гендерлік айырмашылықтардың тағы бір маңызды аспектісі – гендерлік стереотиптердің жастардың мамандық таңдаудағы өзін-өзі бағалауы мен сеніміне әсері. Гендерлік стереотиптер бала кезінен қалыптасады және адамның өзі мен қабілеттері туралы идеяларға айтарлықтай әсер етеді. Мысалы, ұлдар техникалық мамандықты таңдауда өздерін сенімдірек сезінеді, ал қыздар қоғамның күтуіне байланысты бұл саладағы қабілеттеріне күмәндануы мүмкін.

Бұл барлық студенттердің жыныстық сәйкестігіне қарамастан олардың дамуын қолдайтын және ынталандыратын білім беру және кәсіби орталарды құрудың маңыздылығын көрсетеді. Өзін-өзі кеңейтуге жәрдемдесу, кәсіби дағдыларды дамыту және гендерлік стереотиптерге қарсы тұруға қолдау көрсету жастарға өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға және олардың қызығушылықтары мен қабілеттеріне сәйкес келетін мансапты таңдауға көмектеседі.

Мектеп оқушыларының кәсіптік бейімділіктерінің гендерлік ерекшеліктерін зерттеу негізінде келесі ұсыныстарды айтуға болады:

1. Гендерлік сезімтал білім беру бағдарламаларын енгізу: бұл бағдарламалар оқушылардың кәсіптік бейімділіктерін қалыптастыруға және гендерлік стереотиптерді азайтуға көмектеседі.

2. Мектептерде кәсіби бағдар беру қызметін дамыту: бұл қызмет оқушыларға өздерінің кәсіби қызығушылықтарын анықтауға және мамандық таңдауда қолдау көрсетуге бағытталуы керек.

3. Ата-аналарды және мұғалімдерді гендерлік теңдік мәселелері бойынша ақпараттандыру және оқыту: Олар оқушыларға мамандық таңдауда гендерлік стереотиптерден арылуға көмектесуі тиіс.

4. Әлеуметтік және мәдени факторлардың әсерін зерттеу және оларды ескере отырып, білім беру бағдарламаларын бейімдеу: Бұл оқушылардың кәсіби бейімділіктерін дамытуда тиімдірек әдістерді қолдануға мүмкіндік береді.

5. Оқушыларға өздерінің күшті жақтарын және қызығушылықтарын анықтауға көмектесетін арнайы тесттер мен әдістемелерді енгізу: Бұл олардың мамандық таңдауда саналы шешім қабылдауына ықпал етеді.

6. Гендерлік теңдік мәселелерін шешуге бағытталған жобалар мен бастамаларды қолдау және дамыту: Бұл бастамалар қоғамда гендерлік теңдікті насихаттауға және гендерлік стереотиптерді жоюға бағытталуы керек.

7. Білім беру мекемелерінде және кәсіптік бағдар беру ұйымдарында гендерлік теңдік бойынша кеңес беру қызметтерін ұйымдастыру: Бұл қызметтер оқушыларға және олардың ата-аналарына мамандық таңдауда қолдау көрсетуі керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Сейтқұлова Ж.Ж. Гендерлік теңдік және білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 210 б.
2. Айтжанова А.Б. Қазақстандағы кәсіби бағдар берудің қазіргі жағдайы // Білім және ғылым әлемі. – 2021. – №2. – Б. 55–62.
3. OECD. Education at a Glance 2022: OECD Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 460 б.
4. UNESCO. Global education monitoring report, 2021/2: non-state actors in education: who chooses? who loses? – Paris: UNESCO, 2021. – 573 б.
5. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы (2021-2022). Гендерлік білім көрсеткіші // [Электронный ресурс] URL: <https://stat.gov.kz/ru/> (Қаралған күні: 20.03.2023г)
6. Назарбаева Д. Қыз балалардың кәсіби таңдауындағы әлеуметтік факторлар // Әлеуметтану журналы. – 2022. – №4. – Б. 41–48.
7. Жүнісова Л. Қазақстандағы мектеп оқушыларының кәсіби бағдарлануындағы мәселелер // Білім берудегі зерттеулер. – 2020. – №1. – Б. 15–23.
8. Аплашова А. Ж., Аяпбергенова Г. С., Рамазан Р. Б. Білім беру үдерісі жүйесінде жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысы, «Педагогикалық ғылымдар» сериясы. – 2023. – Т. 78. – № 2. – 270–277 бб.
9. Broccolini, Chiara; Kucey, Andrea; Libresco, Brett; Sahay, Abhilasha; Solotaroff, Jennifer; Ubfal, Diego Javier. Gender Equality in Development : A Ten-Year Retrospective (English). Washington, D.C. : World Bank Group. Report. 2023 // [Электронды ресурс] URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099443106282317296> (Қаралған күні: 01.09.2025).
10. Коняева Е. А., Зайко Е. М. Кәсіби бағдар беру – жастардың кәсіби өзін-өзі анықтауының негізі (Челябі облысы мысалында) // Education and Psychology журналы (Russian Journal of Education and Psychology). – 2016. – № 10 (66). – 66–78 бб.

Transliteration

1. Seitqulova Zh.Zh. Genderlik tendik zhane bilim beru: teoriyasy men praktikasy. – Алматы: Qazaq universiteti, 2019. – 210 b.
2. Aitzhanova A.B. Qazaqstandagy kaspi bagdar beruding qazirgi jagday // Bilim zhane gylym alemi. – 2021. – №2. – B. 55–62.

-
3. OECD. Education at a Glance 2022: OECD Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 460 b.
  4. UNESCO. Global education monitoring report, 2021/2: non-state actors in education: who chooses? who loses? – Paris: UNESCO, 2021. – 573 b.
  5. Qazaqstan Respýblikasy Strategıalyq josparlaw zhane reformalar agenttiginin Últtyq statistika byurosy (2021–2022). Genderlik bilim kórsetkishi // [Elektronny resyrs] URL: <https://stat.gov.kz/ru/> (Qaralǵan kúni: 20.03.2023)

6. Nazarbaeva D. Qyz balalaryn kasi tańdauyndagy áleumettik faktorlar // Áleumettanu zhurnaly. – 2022. – №4. – B. 41–48.
7. Zhúnisova L. Qazaqstandagy mektep oqushylaryn kasi baǵdarlanudagy máseleler // Bilim berudegi zertteýler. – 2020. – №1. – B. 15–23.
8. Aplashova A. Zh., Ayapbergenova G.S., Ramazan R.B. Bilim beru úderisi júesinde jasospirimderdiń kasi ózin-ózi anyqtawyn psikhologiyalyq-pedagogikalyq súemeldý // Abai atyndagy Qazaq ulttyq pedagogikalyq universitetiniń Khabarshysy, «Pedagogikalyq gylymdar» seriyasy. – 2023. – T. 78. – №2. – 270–277 bb.
9. Broccolini, Chiara; Kucey, Andrea; Libresco, Brett; Sahay, Abhilasha; Solotaroff, Jennifer; Ubfal, Diego Javier. Gender Equality in Development: A Ten-Year Retrospective (English). Washington, D.C.: World Bank Group. Report. 2023 // [Elektronny resyrs] URL: [http:// documents.worldbank.org/curated/en/099443106282317296](http://documents.worldbank.org/curated/en/099443106282317296) (Qaralǵan kúni: 01.09.2025)
10. Konyaeva E.A., Zaiko E.M. Kasi baǵdar beru – zhastarǵa kasi ózin-ózi anyqtawyning negizi (Cheliabi oblysy mysalynda) // Education and Psychology zhurnaly (Russian Journal of Education and Psychology). – 2016. – №10 (66). – 66–78 bb.

Авторлар туралы мәлімет / Сведения об авторах / Information about authors

Шеденова Назым Утегалиевна	Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, доцент, Алматы, Қазақстан. email: Nazym.Shedenova@kaznu.kz ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7621-7634
Өтеген Ақниет Сұлтанқызы	С.Ж.Асфендияров атындағы ҚазҰМУ, Қазақстан тарихы және ӨГП кафедрасы, ассистент, әлеуметтану магистрі, Алматы, Қазақстан. email: otegen.a@kaznmu.kz ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-5473-161X
Шеденова Назым Утегалиевна	КазНУ имени аль-Фараби, кафедра социологии и социальной работы, доктор социологических наук, доцент, Алматы, Казахстан. Email: Nazym.Shedenova@kaznu.kz ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7621-7634
Өтеген Ақниет Сұлтанқызы	КазНМУ имени С.Д. Асфендиярова, кафедра истории Казахстана и социально-гуманитарных дисциплин, Ассистент, магистр социологии, Алматы, Казахстан. Email: otegen.a@kaznmu.kz ORCID: https://orcid.org/0009-0006-5473-161X
Nazym Shedenova	Doctor of Sociological Sciences, Associate Professor, Department of Sociology and Social Work, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. Email: Nazym.Shedenova@kaznu.kz ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7621-7634
Akniet Otegen	Assistant, Master of Sociology, Department of History of Kazakhstan and Social-Humanitarian Disciplines, Asfendiyarov Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan. Email: otegen.a@kaznmu.kz ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7621-7634